

Ks. dr hab. Roman Buchta, prof. UŚ

Wydział Teologiczny UŚ

Instytut Nauk Teologicznych

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Janiny Bokun pt.
Duszpasterstwo trzeźwości w Polsce po roku 1989
w świetle dokumentów Konferencji Episkopatu Polski,
napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Wojciecha Cichosza,
na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Toruń 2022 (wydruk komputerowy ss. 253).**

„Człowiek, który chce władać sobą i służyć ludziom – musi być trzeźwy. Przywracanie oblicza trzeźwego rodakom, to najbardziej postępową i twórczą pracę społeczną”¹. Przytoczone słowa Prymasa Tysiąclecia wyznaczają niejako nadrzędny cel i kierunek wszystkich działań Kościoła podejmowanych w obszarze duszpasterstwa trzeźwości.

Problem nadużywania alkoholu, a w konsekwencji uzależnienia od niego, jest od wieków w Polsce problemem społecznym. W każdym okresie dziejów Kościół podejmował walkę o trzeźwość – rozumianą jako obronę godności i wolności człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boga. Szczególna intensyfikacja duszpasterskiej działalności nastąpiła w wieku XIX i XX. Temat alkoholizmu podejmowali liczni publicyści, działacze społeczni oraz promotorzy trzeźwości, wśród których szczególną rolę odegrali duszpasterze. Przywołać należy takie postaci, jak ks. Hieronim Gołębiowski, ks. Wincenty Granat, ks. Władysław Padacz, bł. ks. Wincenty Frelichowski, ks. Alojzy Ficek czy ks. Jan Kapica. W okresie po II wojnie światowej problem uzależnienia od alkoholu stał się szczególnie palący. Pomimo licznych restrykcji ze strony władz komunistycznych, Kościół kontynuował walkę o trzeźwość narodu, prowadząc poprzez swoich duszpasterzy różnorodne działania zmierzające do wypracowania postawy trzeźwości w polskich rodzinach. Do największych propagatorów trzeźwości w tym okresie należał wspomniany już prymas kardynał Stefan Wyszyński oraz ks. Franciszek

¹ Zob. S. Wyszyński, *W walce o trzeźwość*, Zakroczym 1982 (Aneks 1).

Blachnicki. Powstałe dzięki ich charyzmatycznemu zaangażowaniu ogólnopolskie struktury duszpasterstwa trzeźwości, takie jak Komisja ds. Trzeźwości przy KEP (obecnie Zespół Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych przy KEP) oraz „Krucjata Wstrzemięźliwości” (obecnie Krucjata Wyzwolenia Człowieka – KWC)² są ważnym narzędziem duszpasterstwa trzeźwości w Polsce.

Na temat szkodliwości nadużywania alkoholu oraz konieczności solidarnego przeciwstawiania się temu zjawisku bardzo często wypowiadał się także Jan Paweł II. W tym miejscu warto przytoczyć jego słowa skierowane na początku pontyfikatu do rodaków 23 października 1978 roku: „Proszę abyście przeciwstawiali się wszystkiemu, co uwłacza ludzkiej godności i poniża obyczaje zdrowego społeczeństwa, co czasem może aż zagrażać jego egzystencji i dobru wspólnemu, co może umniejszać jego wkład do wspólnego skarbcza ludzkości, narodów chrześcijańskich, Chrystusowego Kościoła”³. Prośba papieża – odczytana przez ks. Franciszka Blachnickiego jako wewnętrzny moralny imperatyw – zainicjowała ważne ogólnopolskie działania duszpasterstwa trzeźwości, co stanowi istotny wątek badawczy recenzowanej rozprawy doktorskiej. Obszernym źródłem wiedzy na temat duszpasterskiej działalności trzeźwościowej Kościoła w Polsce po roku 1989 są dokumenty Konferencji Episkopatu Polski publikowane w formie listów pasterskich (13), apeli (19), odezów i komunikatów (7).

Pomimo niewątpliwego wysiłku ze strony Kościoła, coraz trudniej jest bronić dzisiaj postawy trzeźwości. „Dostępne statystyki pokazują, że mimo obszernej wiedzy i wzrastającej liczby specjalistów o wysokich kompetencjach z zakresu terapii uzależnień i profilaktyki, spożycie alkoholu w Polsce wzrasta. Obniżył się także próg inicjacji alkoholowej. Niewątpliwie instytucjonalną walkę z alkoholizmem trudno było by podejmować bez wsparcia duszpasterzy i wspólnoty wierzących, którzy stanowią ogromną pomoc w pracy na rzecz przeciwdziałania uzależnieniom” (zob. Wstęp, s. 8).

We wskazany nurt poszukiwań skutecznych sposobów promowania życia w trzeźwości i abstynencji poprzez działania duszpasterskie, wpisuje się recenzowana praca doktorska pani mgr lic. Janiny Bokun pt. „Duszpasterstwo trzeźwości w Polsce po roku 1989 w świetle dokumentów Konferencji Episkopatu Polski”, napisana pod kierunkiem ks. prof. dr. hab.

² Zob. A. Wodarczyk, *Prorok żywego Kościoła*, Katowice 2008, s. 177-200.

³ Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do Polaków*, <https://jp2online.pl/obiekt/list-ojca-sw-jana-pawla-ii-do-polakow-tuz-po-wyborze-na-papieza;T2JqZWN0OjIxNjY=> [dostęp: 5.07.2022].

Wojciecha Cichosza w Katedrze Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

1. Opis rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 253 strony wydruku komputerowego. Składa się ona z karty tytułowej, spisu treści, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii (s. 191-207), streszczenia w języku polskim oraz w języku angielskim, spisu: aneksów, rysunków, tabel i wykresów oraz zamieszczonych w aneksach fragmentów wybranych publikacji: S. Wyszyńskiego, *W walce o trzeźwość* (s. 214-223), *Wytycznych Episkopatu Polski dla kościelnej działalności trzeźwościowej* (s. 224-232) oraz *Ramowego regulaminu ruchu trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego* (s. 233-253). W pracy nie zamieszczono wykazu skrótów.

We wstępie Autorka określa przedmiot prezentowanej refleksji naukowej i główny cel badawczy rozprawy. Wymienia metody badawcze, prezentując sposób ich wykorzystania pozwalający zrealizować założone cele naukowe. Wskazuje także źródła pracy oraz literaturę przedmiotu. Podając krótki opis zawartości treściowej rozprawy, omawia i uzasadnia przyjęty podział na cztery rozdziały.

Zgodnie z przyjętymi założeniami, w rozdziale pierwszym przedstawiono problem uzależnienia od alkoholu we współczesnej Polsce jako problem o charakterze społecznym. Podjęte analizy ukazują alkoholizm kolejno w ujęciu medycznym, psychologicznym, duchowym i społecznym. Przedstawiono także sposoby wychodzenia z choroby alkoholowej. Następnie, w świetle tekstów biblijnych, pism Ojców Kościoła, dokumentów Kościoła powszechnego i nauczania papieży Autorka wskazała na teologiczne podstawy trzeźwości i abstynencji.

Drugi rozdział pracy prezentuje duszpasterską działalność trzeźwościową. W pierwszej jego części przedstawiono proces powstawania w Polsce duszpasterstwa trzeźwości od XIX wieku do czasów współczesnych oraz cele i zadania Zespołu ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych KEP. Druga część rozdziału podejmuje problematykę duszpasterskiej działalności trzeźwościowej po roku 1989 analizowaną w świetle dokumentów Konferencji Episkopatu Polski.

Rozdział trzeci przybliży problematykę wychowania do trzeźwości, postrzeganą jako wyraz duszpasterskiej troski Kościoła o człowieka. W części pierwszej, poświęconej małżeństwu i rodzinie, podjęta została próba przedstawienia zagrożeń dla życia rodzinnego związanych z nadużywaniem alkoholu oraz ukazania znaczenia cnoty trzeźwości i abstynencji w budowaniu zdrowej rodziny. Część druga podejmuje refleksję odnośnie do dzieci i młodzieży, których

trzeźwość i abstynencja postrzegane są jako warunek przyszłości narodu. W części trzeciej, w kontekście ogólnospołecznym ukazany został wpływ negatywnych skutków nadużywania alkoholu przez społeczeństwo na rozwój i funkcjonowanie kraju.

Zadaniem ostatniego rozdziału pracy jest prezentacja różnych form duszpasterskiej działalności trzeźwościowej Kościoła w Polsce, ukierunkowanych na pomoc w krzewieniu cnoty trzeźwości oraz pomoc w walce z chorobą alkoholową. W dwóch pierwszych paragrafach zaprezentowano najważniejsze ruchy i stowarzyszenia Apostolstwa Trzeźwości oraz grupy samopomocowe działające w Polsce po 1989 roku. W dalszej kolejności poddano analizie posługę kapłana pełniącego funkcję duszpasterza trzeźwości oraz osób uzależnionych. Wreszcie Autorka podejmuje próbę weryfikacji form i metod trzeźwościowej działalności duszpasterskiej, ich skuteczności w walce z alkoholizmem i promowaniem życia w trzeźwości. W formie postulatywnej wskazano także na niezbędne uwarunkowania działań duszpasterskich, które należy uwzględnić z myślą o skutecznym prowadzeniu ludzi do życia w trzeźwości.

W zakończeniu rozprawy pani mgr lic. Janina Bokun dokonuje syntetycznego podsumowania omówionych zagadnień oraz przeprowadzonych analiz. W ich świetle sformułowana została potrzeba dalszego zgłębiania tematyki podjętej w pracy w ramach badań teologii pastoralnej i innych nauk społecznych.

2. Ocena merytorycznego aspektu rozprawy doktorskiej

We wstępie rozprawy Autorka przedstawia w perspektywie historycznej zagadnienie duszpasterskiej troski Kościoła w Polsce o trzeźwość. Począwszy od wieku XIX, omawia duszpasterskie działania biskupów i księży zaangażowanych w działalność trzeźwościową. Analizując publikacje związane z problematyką pracy (z uwzględnieniem najnowszych pozycji M. P. Romaniuka, J. Śledzianowskiego, M. Drzewieckiego, T. Bronakowskiego), wskazuje ważne działania podejmowane w tym obszarze, takie jak powoływanie Bractw Trzeźwościowych czy licznych organizacji stanowych. Warto przytoczyć cenną uwagę Autorki, iż „skuteczność bractw, które powstawały pod wpływem prowadzonych w parafiach misji ludowych wynikała z faktu, że była budowana na gruncie religijnym” (s. 6).

Jak stwierdza dalej Doktorantka, „po roku 1989 problematyka trzeźwościowa nadal pozostaje ważna dla duszpasterzy Kościoła katolickiego” (s. 7). Pewną trudność interpretacyjną stwarza fakt, iż przyjęcie wskazanej cezury czasowej nie zostało w pracy w żaden sposób uzasadnione. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że Autorka postrzega „rok 1989” jako moment fundamentalnych przemian ustrojowych w Polsce, otwierających przed

Kościółem nowe możliwości dla duszpasterstwa trzeźwościowego. W tej też perspektywie wskazano najważniejsze źródła pracy, którymi „po roku 1989” są publikowane dokumenty KEP na temat działalności trzeźwościowej.

Podjęty w recenzowanej rozprawie problem jest oryginalny. Jak słusznie zauważa Doktorantka, „dostrzegając wartość działalności duszpasterskiej Kościoła w walce z alkoholizmem zawartą w dokumentach KEP, ważne i celowe jest zajęcie się tym szczególnym posłannictwem Kościoła we współczesnej Polsce” (s. 8). Janina Bokun zmierza zatem do całościowego spojrzenia na kierunki i metody pracy duszpasterskiej po roku 1989, mając w zamyśle opracowanie konkretnych form działalności na rzecz trzeźwości polskich rodzin. Jako naukowy cel opracowania oraz główny problem przyjęto zbadanie: Czym jest alkoholizm w ujęciu medycznym, społecznym i teologicznym? Jakie metody pracy duszpasterskiej stosuje Kościół katolicki w Polsce w zwalczaniu alkoholizmu i promowaniu trzeźwości? Czy są one skutecznym narzędziem przeciwdziałania uzależnieniu?

Realizując przyjęte założenia badawcze, Doktorantka dzieli całość pracy na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym podjęta została refleksja na temat alkoholizmu widzianego jako problem społeczny. W szerokim odniesieniu do polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu, ukazano problem choroby alkoholowej w ujęciu medycznym (szkodliwość w sferze psychofizycznej) oraz w sferze duchowej, gdzie powinien on być postrzegany jako „choroba duszy”. Takie spojrzenie w naturalny sposób wprowadza zagadnienie choroby alkoholowej w obszar działań duszpasterskich. Szczególne znaczenie dla ukazania alkoholizmu jako problemu społecznego mają zebrane oraz przedstawione z dużą kompetencją dane statystyczne dotyczące spożycia alkoholu w Polsce po 1989 roku. Wnikliwa analiza zamieszczonych w rozprawie tabel i wykresów dotyczących spożycia alkoholu w Polsce w latach 1992-2020 w litrach na jednego mieszkańca (zob. tabela i wykres nr 1), średniego spożycia alkoholu w przeliczeniu na jednego mieszkańca (zob. tabela i wykres nr 2), struktury spożycia napojów alkoholowych (zob. tabela i wykres nr 3) oraz częstotliwości spożycia alkoholu przez młodzież (zob. tabela nr 6 oraz wykresy nr 6, 7 i 8) nie pozostawiają wątpliwości odnośnie do narastającej społecznej rangi problemu alkoholizmu. Recenzent w pełni zgadza się z opinią Doktorantki, że wśród istotnych źródeł problemu wskazać należy całodobową dostępność alkoholu, jego stosunkowo niską cenę, a zwłaszcza wszechobecne w mediach kampanie reklamowe, które rujnują świadomość Polaków – zwłaszcza młodego pokolenia. Odnosząc się do problematyki leczenia choroby alkoholowej, Autorka słusznie zauważa, że „pierwszą i podstawową zasadą otwierającą uzależnionemu drogę powrotu do trzeźwego życia, jest wyjście z izolacji najbliższych członków rodziny czy współpracowników i uczenie się

stanowczej i kompetentnej postawy wobec chorego, tzn. stosowanie »twardej miłości« (s. 35). Jak wykazuje Doktorantka, pomoc choremu powinna obejmować integralnie podjęte leczenie medyczne, pomoc psychologiczną oraz wsparcie duchowe. Zamiarem Autorki było także wskazanie teologicznych podstaw trzeźwości i abstynencji w walce z alkoholizmem. W tym celu odwołuje się do tekstów biblijnych podejmujących temat pijaństwa, trzeźwości i abstynencji. Problematyka zagrożenia alkoholizmem obecna jest także w dokumentach Kościoła powszechnego. Jest to szczególnie zauważalne od XIX wieku, kiedy powstają różnego rodzaju ruchy trzeźwościowe do walki z narastającym pijaństwem. Poczynając od papieża Grzegorza XVI, poprzez jego następców, aż do papieża Franciszka, Autorka dokonuje syntetycznego przedstawienia papieskiego nauczania wygłaszanego w kontekście podejmowanych działań duszpasterskich, czy odbywających się wydarzeń ogólnospołecznych. Przeprowadzone analizy papieskiego nauczania prowadzą Doktorantkę do uprawnionego wniosku, że „Kościół [...] nigdy nie pozostawał obojętny na losy człowieka zagubionego, chorego, poranionego przez różne doświadczenia życiowe, zepchniętego na margines społeczeństwa” (s. 63).

Przedstawione dane statystyczne jednoznacznie pokazały, że problem nadużywania napojów alkoholowych w Polsce wciąż się pogłębia i dotyka coraz młodsze osoby. Sytuacja ta domaga się podjęcia adekwatnych działań ze strony państwa, samorządów i Kościoła. Celem drugiego rozdziału dysertacji jest pokazanie duszpasterstwa trzeźwości jako jednego z filarów działalności Kościoła w Polsce. „O zorganizowanej działalności trzeźwościowej Kościoła w walce z pijaństwem i jego zgubnymi skutkami można mówić wtedy, gdy tworzą ją ludzie mający określone cele i opracowany program działania” (s. 66). Wychodząc z tego założenia, Doktorantka prezentuje w ujęciu historycznym genezę i rozwój Zespołu Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych. W dalszej kolejności przedstawione zostały właściwe Zespołowi cele i zadania. Badając wskazane zagadnienia, Autorka umiejętnie odwołuje się do źródeł w postaci dokumentów KEP oraz do ważnych opracowań z zakresu teologii pastoralnej. Duszpasterska działalność trzeźwościowa w Polsce po roku 1989 kształtowana jest zgodnie z *Wytocznymi Episkopatu Polski dla kościelnej działalności trzeźwościowej*. Jak stwierdza Janina Bokun, „działalność Kościoła w tym obszarze najlepiej ukazują dokumenty KEP, do których należą: listy pasterskie, apele i komunikaty” (s. 76). Zgodnie z przyjętym kluczem, poddaje refleksji działalność duszpasterską Kościoła w świetle wskazanych dokumentów. Należy szczególnie dowartościować fakt, iż Autorka nie tyle skupia się na analizie treści dokumentów, co przyjmując je jako punkt wyjścia, rozwija społeczną i teologiczno-pastoralną refleksję wokół wybranych zagadnień ontologicznie

związanych z trzeźwością, takich jak wolność, miłość, odpowiedzialność, zdrowie czy patriotyzm. One bowiem kształtują postawę człowieka, uzdalniając go do nawiązania prawidłowych relacji w rodzinie i w społeczeństwie. Podsumowując badania i analizy przeprowadzone w rozdziale drugim, Doktorantka konkluduje, że „dokumenty KEP ukazują podstawowe wymiary egzystencji człowieka potrzebne dla jego prawidłowego funkcjonowania we współczesnym świecie. Jednocześnie wskazują kierunki i cele działań istotne w formowaniu trzeźwego stylu życia i kształtowaniu trzeźwych obyczajów, które powinny być realizowane w sposób systematyczny” (s. 99).

Analiza dokumentów KEP podjęta w rozdziale drugim ukazała duszpasterską działalność trzeźwościową Kościoła katolickiego w Polsce jako złożoną i wielopłaszczyznową aktywność ukierunkowaną na małżeństwo i rodzinę, dzieci, młodzież i dorosłych. Duszpasterstwo Trzeźwości obejmuje zatem wszystkich niezależnie od ich poziomu zagrożenia alkoholowego. Podstawą „powszechnego” wychowania do trzeźwości jest teologicznie uzasadniona racja, wyrażona przez Autorkę rozprawy we wprowadzeniu do rozdziału trzeciego, iż „tylko ludzie trzeźwi mogą żyć w harmonii z Bogiem, z samym sobą i drugim człowiekiem, tworząc wspólnotę miłości” (s. 100). Wskazane wyżej grupy adresatów wychowawczego oddziaływania Kościoła przyjęte zostały jako klucz badawczy dla tej części dysertacji. Rozpoczynając od refleksji nad istotą rodziny, postrzeganej w świetle dyscyplin naukowych takich jak: pedagogika, socjologia i psychologia, Doktorantka koncentruje się na obrazie oraz zadaniach rodziny ujętych w Magisterium Kościoła. Postulowany tutaj model rodziny jest dzisiaj zagrożony licznymi dysfunkcjami, wśród których znaczące miejsce zajmuje alkoholizm. Niszczy bowiem nie tylko osobę pijącą, ale uderza w całą rodzinę. Przeprowadzona – zgodnie z przyjętą metodologią – analiza publikowanych po 1989 roku dokumentów KEP (listy, apele, komunikaty), uprawniła Autorkę do uzasadnionego wniosku, że „żyjąc w trzeźwości i abstynencji małżonkowie są zdolni do pielęgnowania i rozwijania miłości wobec siebie nawzajem i innych osób opartej na prawdzie i zaufaniu [...]. Jedynie trzeźwe rodziny mogą być rodzinami szczęśliwymi, w których wszyscy kochają miłością prawdziwą i bezapelacyjną” (s. 118). Troska Kościoła o dzieci i młodzież przedstawiona została jako wychowanie do abstynencji, rozumianej jako „droga do wolności” oraz promowanie życia w trzeźwości. Zachowując konsekwencję w przyjętej metodologii badań, Autorka opisuje i analizuje duszpasterskie działania promujące abstynencję i trzeźwość dzieci i młodzieży, dla których inspiracją stały się dokumenty KEP. Alkoholizm – czego dowodzi Janina Bokun w ostatniej części rozdziału – jest zagrożeniem dla społecznego, ekonomicznego, politycznego oraz duchowego istnienia narodu. Osłabia także jego pozycję na arenie międzynarodowej. Wśród

istotnych przyczyn narastania problemu wskazano liberalizację *Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* dokonaną 28 marca 2003 roku. Skutkiem złagodzenia prawa jest między innymi rozszerzona możliwość promocji piwa w środkach społecznego przekazu oraz w Internecie, co skrzętnie wykorzystują jego producenci. Z pełnym przekonaniem Recenzent wspiera postulat i wniosek Autorki rozprawy, że „wszystkie ustawy i programy mające na celu walkę z pijaństwem i jego negatywnymi skutkami powinny być bezwzględnie respektowane przez samorządy i instytucje odpowiedzialne za ich realizację” (s. 133). Bez powszechnego zaangażowania Kościoła, państwa, samorządu oraz znaczącej części społeczeństwa – jak słusznie stwierdza Doktorantka – nie będzie widocznych rezultatów działań w kwestii wychowania do trzeźwości.

Duże znaczenie dla merytorycznej oceny recenzowanej dysertacji posiada rozdział ostatni, prezentujący formy duszpasterskiej działalności trzeźwościowej. Autorka omawia zagadnienie, analizując je poprzez pryzmat parafii, stanowiącej „małą społeczność lokalną, w jedność z biskupem diecezjalnym i całym Kościołem powszechnym [...], gdzie istnieje i działa wiele wspólnot trzeźwościowych oraz grup samopomocowych” (s. 134-135). Prowadząc refleksję zorientowaną wokół ruchów i stowarzyszeń Apostolstwa Trzeźwości, zmierza do syntetycznego przedstawienia ich genezy, zarysu historii, bieżących działań statutowych oraz możliwości dalszego rozwoju. Poddaje zatem kolejno analizie funkcjonowanie Ośrodka Apostolstwa Trzeźwości O.O. Kapucynów w Zakroczymiu, Krucjaty Wyzwolenia Człowieka, Dziecięcej Krucjaty Niepokalanej, Stowarzyszenia Wesele Wesel oraz Maksymiliańskiego Ruchu Trzeźwości. W dalszej kolejności wysiłek badawczy Autorki koncentruje się na opisanu działających przy parafiach wspólnot samopomocowych Anonimowych Alkoholików (AA), kobiet i mężczyzn mających wśród swoich bliskich osoby nadużywające alkoholu (Al-Anon) oraz dzieci i młodzieży wychowujących się w rodzinach dotkniętych chorobą alkoholową (Alateen). Prezentując formy duszpasterskiej działalności trzeźwościowej, uwzględniono także rolę i zadania kapłana podejmującego posługę trzeźwościową oraz jego pracę z osobami uzależnionymi. Wartość oceny merytorycznej przeprowadzonych analiz wzmacnia fakt, iż nie zostały one przeprowadzone jedynie w sferze teoretycznego opisu, lecz pozostają w odniesieniu do wieloletnich doświadczeń ogólnopolskiej praktyki duszpasterskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Archidiecezji Gdańskiej. W ostatniej części rozdziału przedstawione zostały postulaty pastoralne, których niewątpliwa zasadność wywodzi się z poszczególnych części pracy.

Zastosowane w rozprawie metody krytycznej analizy tekstów, historyczno-krytycznej oraz metody badania dokumentów KEP po roku 1989, zostały użyte prawidłowo i okazały się

skuteczne. Recenzent w pełni zgadza się z wyrażonym w zakończeniu stwierdzeniem Autorki, że przeprowadzone analizy pozwoliły na zrealizowanie celu pracy oraz rozwiązanie problemu badawczego rozprawy doktorskiej.

3. Ocena formalnego aspektu rozprawy doktorskiej

Pod względem formalnym recenzowana dysertacja spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim. Odnosząc się do przedstawionej w opisie rozprawy struktury pracy, należy uznać, że stanowi ona spójną całość. Zaproponowany układ monografii jest logiczny, przejrzysty, wyczerpujący i proporcjonalny. Poszczególne rozdziały wywodzą się z tematu pracy i pozostają ze sobą w ścisłym związku merytorycznym. Treść wszystkich czterech rozdziałów pracy, jak i zawartych w nich poszczególnych paragrafów dobrze się rozwija i omawia problemy ujęte w tematach. W rozkładzie materiału zawartego w poszczególnych rozdziałach kierowano się zasadą proporcjonalności. Każdy z rozdziałów liczy około 50 stron. Wątpliwości nie wzbudza także zaproponowany przez Autorkę układ bibliografii.

Formalną ocenę opracowania wzbogacają zamieszczone w rozdziale pierwszym profesjonalnie wykonane tabele i wykresy prezentujące dane statystyczne dotyczące spożywania w Polsce napojów alkoholowych. Bardzo dobrze obrazują one narastającą wagę problemu i w znacznym stopniu pomagają czytelnikowi w odbiorze omawianych treści. Pomimo dużej staranności w ich opracowaniu, Doktorantka nie ustrzegła się drobnej pomyłki edytorskiej polegającej na odwróceniu numeracji lat w wykresie nr 1. *Spożycie alkoholu w Polsce w latach 1992-2020 w litrach na jednego mieszkańca* (zob. s. 25) oraz w wykresie nr 2. *Średnie spożycie alkoholu w przeliczeniu na 1 mieszkańca w litrach* (zob. s. 26).

Przypisy w recenzowanej rozprawie wykonane w systemie przecinkowym, są poprawne i konsekwentnie stosowane w całej pracy. Drobnym uchybieniem w tym względzie jest jednak kilkukrotne podanie siglów biblijnych w zasadniczym tekście pracy oraz powtórzenie ich w przypisach (zob. przypisy nr 77 – 83). Przytoczone cytaty oraz odniesienia do myśli innych autorów zostały w przemyślany sposób dobrane i umiejętnie wkomponowane w treść rozprawy, co dowodzi dużej kompetencji Doktorantki w kwestii podejmowanych zagadnień oraz świadczy o opanowaniu warsztatu naukowego.

W całej rozprawie zauważa się poprawne wnioskowanie. Pozytywną ocenę opracowania wzmacnia fakt, że Autorka nie ogranicza się w przypisach jedynie do podawania opisów bibliograficznych, lecz zamieszcza w nich ważne i interesujące dla czytelnika informacje (zob. np. s. 95 przypis 255; s. 98 przypis 255; s. 108 przypis 286; s. 130 przypis 353; s. 132 przypis 355).

Język oraz styl pisarski utrzymane są na wysokim poziomie naukowym. Zarówno w tekście zasadniczym jak i w przypisach trudno znaleźć błędy interpunkcyjne czy adiustatorskie. Zauważyć można jedynie nieliczne błędy literowe, które domagają się korekty przed ewentualnym opublikowaniem pracy np.: „w Starym Testamencie” s. 4 i 45; „wyzwania w działalność duszpasterską” s. 64; „sakramenty stanowią fundament” s. 82; „rozwijania miłość wobec siebie” s. 118; „dążenie do osiągnięcia dojrzałości emocjonalnej” s. 121; „trud zmiany własnego życia” s. 170; „w rzeczywistości współczesnej Polsce” s. 184.

Wskazane drobne uchybienia w żaden sposób nie rzutują jednak na wysoką ocenę formalnego aspektu rozprawy.

4. Kwestie do dyskusji

Twórczy profil każdej dysertacji polega na tym, że wskazuje nowe kierunki badań lub inspiruje do określonych działań. Ujmując przedstawione w pracy zagadnienia od strony praktyki duszpasterskiej, zwracam się z prośbą o ustosunkowanie się do następujących kwestii wskazanych przez Doktorantkę wśród postulatów pastoralnych:

a) „Należy poszukiwać nowych kierunków działania w Duszpasterstwie Trzeźwości”. Proszę o rozwinięcie postulatu, poprzez wskazanie możliwych działań duszpasterskich.

b) „Należy zwrócić uwagę na działalność systematyczną, obejmującą swym programem cały rok, wykorzystując do tego znaki czasu i możliwości jakie daje duszpasterstwo zwyczajne”.

Proszę o przybliżenie kwestii wykorzystania „znaków czasu” w ramach duszpasterstwa zwyczajnego.

5. Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi nowatorskie opracowanie naukowe ważnego obszaru dla polskiego duszpasterstwa. W wyznaczonym obszarze badań Autorka wykazała się dużymi kompetencjami merytorycznymi, bardzo dobrą znajomością warsztatu naukowego oraz opanowaniem kwestii językowych. Ze względu na niezwykle wręcz znaczenie społeczne podjętej tematyki, opracowanie zasługuje na uznanie ze strony recenzenta. Z powyższych względów stwierdzam, że rozprawa spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim określone w *Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki* (Dz.U. 2003 nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) i przedkładam wniosek Radzie Dyscypliny Nauki Teologiczne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja

Kopernika w Toruniu o dopuszczenie pani mgr Janiny Bokun do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, reading "K. Roman Juch". The signature is written in a cursive style with a long, sweeping underline.

Katowice, 17 sierpnia 2022 roku.

